

RAZBOIUL DE 30 DE ANI

(lecție de comunicare de noi cunoștințe, clasa a VI-a, una oră)

I. Europa în preajma războiului de 30 de ani

- a) Stadiul de dezvoltare, forma de organizare și scopurile statelor europene erau diferite :
 - Franța, Anglia, Spania, Rusia, monarhii feudale absolutiste ¹
 - Fărâmițarea politică a Italiei și a Germaniei ²
 - În centrul Europei creștea puterea Habsburgilor ³
 - Formarea primei republici burgheze din lume : Provinciile Unite. ⁴
 - Imperiul otoman, stat feudal militarist, continuă politica de expansiune, avînd teritorii în Europa, Asia, Africa, ⁵
 - Lupta de eliberare a popoarelor creștine de sub dominația otomană. ⁶

II. Cauzele războiului

- a) Decăderea economică a Germaniei. Înrautățirea situației țăranilor ⁷
- b) Întărirea puterii principilor protestanți. Tendința lor de a deveni independenți față de împărat ⁸
- c) Tendința împăraților din dinastia de Habsburg de a centraliza Germania sub egida lor.
- d) Formarea celor două tabere : Uniunea Evanghelică și Liga Catolică ⁹
- e) Războiul civil se transformă în război european ¹⁰

III. Desfășurarea războiului. Caracterul său

- a) Răscoala din Cehia, început al războiului. Intrarea nobilimii cehe în acțiune. Înfrîngerea de la Muntele Alb (1620). Cehia, provincie habsburgică. ¹¹ Politica lui Gabriel Bethlen. ¹²
- b) Intervenția daneză. Wallenstein. ¹³ Înfrîngerea armatelor principilor și a Danemarcei. Urmările înfrîngerii. ¹⁴
- c) Intervenția suedeză. Politica Franței. Richelieu. ¹⁵ Gustav Adolf. Înfrîngerea lui Wallenstein de la Lützen. Moartea lui Gustav Adolf. Urmările intervenției suedeze. ¹⁶
- d) Intervenția franceză. Victoriile armatelor franceze conduse de Condé și Turenne. Sfîrșitul războiului.
- e) Caracterul războiului. ¹⁷

IV. Păcile din Westfalia (1648)

- a) Hotărîrile păcilor din Westfalia
- b) Urmările păcilor ¹⁸

Comentariu istoric

1. Stadiul diferit de dezvoltare și organizare a țărilor Europei naște rivalități, generează războaie. Cele mai puternice state erau cele care reușiseră să devină monarhii centralizate : Anglia și Franța în secolul al XV-lea, în urma războiului de o sută de ani (1337—1453), Spania, în urma Reconquistei (sec. XV), Rusia în timpul lui Ivan al III-lea (1462—1505).

2. Condițiile istorice din Italia și Germania n-au fost favorabile unificării. În Italia se pot cita mai multe cauze esențiale : formarea unor state feudale puternice (regatul Neapolului, ducatele de Modena, Parma, Toscana, statul Papal) ; existența unor puternice republici orașenești (Veneția, Florența, Genova), aflate în conflict cu statele feudale și între ele ; formarea unor partide politice în orașe ; ambițiile de dominație ale papilor ; conflictul dintre papi și împărați etc. În Germania, marii feudali și-au dezvoltat neconținut puterea, în dauna autorității imperiale. Orașele germane, constituite în Ligi, luptau pentru independență, împotriva feudalilor, dar erau interesate mai mult în comerțul extern și nu în crearea unei piețe interne.

3. Creșterea puterii Habsburgilor a fost generată de condițiile istorice în care s-a dezvoltat puterea acestei familii. Împăratul Germaniei având teritorii mai mici decât nobilii, domeniul imperial se limita la posesiunile dinastiei de Habsburg, dintre care cea mai importantă era Austria. Datorită posesiunilor lor ereditare, Habsburgii s-au putut menține, transformând coroana în moștenire ereditară.

4. În urma revoluției burgheze din Țările de Jos, deși revoluție nedeșăvârșită, s-a constituit prima republică burgheză din lume, Provinciile Unite (1581). Acest fapt a înrăuit asupra raporturilor dintre Spania și Franța, dintre acestea și Habsburgi etc.

5. Politica de expansiune și de cuceriri a Imperiului otoman, desfășurată între secolele XIV—XVI, ajunge în prima jumătate a secolului al XVII-lea la maxima ei manifestare. Dar expansiunea otomană constituind un permanent pericol pentru țările Europei, inclusiv pentru Habsburgi, a determinat formarea unor coaliții, modificarea unor relații politice europene etc. Rolul principal în lupta antiotomană sud-est europeană a revenit însă țărilor române și în această perioadă, acțiunilor antiotomane conduse de Mihai Viteazul.

7. Principala cauză a decăderii trebuie căutată în interior, în sistemul feudal, în situația grea a țăranilor care, fiind serbi, aveau de suportat numeroase obligații feudale, în fărâmițarea și anarhia feudală ce împiedica circulația mărfurilor dintr-o regiune într-alta. De asemenea, într-un factor extern ca acela al urmărilor marilor descoperiri geografice care, ridicând importanța orașelor de la Atlantic, contribuie la pierderea independenței economice și ruina orașelor germane, desființarea Hansei.

8. Izvorul întăririi economice a principilor protestanți a fost însușirea pământurilor bisericii catolice care s-au adăugat la vechile lor posesiuni. Fiind puternici din punct de vedere economic, dispunând de dreptul de imunitate feudală, ei nu se mai supun autorității imperiale.

9. În formarea celor două tabere, aspectele politice și religioase au mers mână în mână, contopindu-se într-un tot care va grăbi dezlănțuirea războiului. Este vorba despre „Liga catolică“, alcătuită din principii catolici și patronată

de împărat, și „Uniunea evanghelică“ a principilor protestanți din Germania. Războiul civil care izbucnește între aceste două tabere va exprima în esență lupta dintre politica de centralizare pe care o urmărea împăratul, susținută de principii catolici, din motive de oportunitate politică, și de menținere a fărâmițării feudale (principii protestanți). Astfel, deși pe plan religios reforma este un act progresist față de catolicism, pe plan politic principii protestanți loveau în politica de unificare a Germaniei.

10. Războiul civil s-a transformat inevitabil în război european, la bază stînd interesele monarhiilor care vor intra în luptă. Este semnificativ faptul că toate statele care intră în luptă, cu excepția Cehiei, indiferent de religia pe care o promovau, vor sprijini pe principii protestanți împotriva împăratului. Această demonstrează că nu cauzele religioase, ci cele politice primează. De exemplu, regele Danemarcei se teme să nu piardă posesiunile pe care le deținea în Germania în calitate de principe al imperiului, regele Suediei voia să împiedice crearea unei Germanii unificate, piedică în planurile de dominație ale Suediei asupra țărmurilor Mării Baltice; în numele Franței, Richelieu intuia că întărirea puterii imperiale germane ar fi prins Franța între două mari puteri: Spania și Germania (amîndouă sub dominație habsburgică). Este deci un război politic, cu pretext religios.

11. Transformarea Cehiei într-o simplă provincie habsburgică a fost un nou pas în politica de centralizare dusă de împărat. Însăpămîntată de succesele împăratului, Liga Evanghelică a făcut apel la sprijinul monarhiilor protestante, determinînd, în felul acesta, transformarea războiului în război european.

12. La războiul de 30 de ani a participat și principele protestant al Transilvaniei, Gabriel Bethlen. El a intuit pericolul pe care îl reprezenta întărirea habsburgilor pentru Transilvania.

13. Wallenstein apare în istoria războiului ca un rezultat al condițiilor social-politice ale vremii și clasei pe care o reprezenta. Fiind nobil de origine cehă, Wallenstein profită din plin de înăbușirea răscoalei cehilor și confiscarea bunurilor nobililor cehi. Dobîndind o avere enormă, își formează o armată pe cheltuială proprie și intră în serviciul împăratului. Wallenstein va aduce servicii mari împăratului.

14. Înfrîngerea armatei Uniunii evanghelice și a danezilor a avut importante urmări pe plan economic și politic. Ferdinand al II-lea de Habsburg dă un decret prin care hotăra ca principii protestanți să restituie bisericii catolice o parte din bunurile pe care le confiscaseră în urma Reformei, fapt ce însemna o puternică lovitură dată pozițiilor economice ale principilor. Pe plan politic, împăratul își restabilește prestigiul și se revine la posibilitatea centralizării imperiului și instaurării unei monarhii absolutiste într-o Germanie unificată. Ca o urmare directă și concretă, victoria împăratului este însă generatoare de noi conflicte pe plan intern și european.

15. Richelieu, unul din cei mai mari diplomați pe care i-a dat Franța, avea un spirit calculat, era un bun și fin cunoscător al procedeele diplomatice ale timpului pe care le-a folosit cu virtuozitate. În politica externă, a dovedit o perfectă înțelegere a relațiilor dintre state, a intuit planurile lor și a luat măsuri cu un ceas mai devreme pentru a le contracara. În perioada războiului de 30 de ani, pentru a împiedica întărirea împăratului german, a împins diferite

state în război împotriva Ligii catolice. În 1630, îl ajută pe regele Suediei, Gustav Adolf, să intre în luptă.

16. Urmările intervenției suedeze trebuie căutate pe mai multe planuri. Succesele militare ale armatei suedeze au însemnat, de fapt, victoria politicii diplomatice a lui Richelieu. Moartea lui Gustav Adolf va însemna, însă, pentru Suedia retragerea ei din război și va determina intrarea Franței în război. Înfrângerea lui Wallenstein de la Lützen va însemna începutul prăbușirii planurilor de centralizare ale împăratului și înfiriparea unei contradicții între împărat și Wallenstein, soldată cuuciderea acestuia.

17. Războiul de 30 de ani a avut un caracter nedrept atât din partea celor două tabere care s-au înfruntat în războiul civil din Germania și care luptau pentru putere, cât și din partea statelor europene care au intervenit în război, deoarece acestea urmăreau menținerea fărâmițării Germaniei și anxietatea teritoriale.

18. Păcile din Westfalia încheiate la Münstere și la Osnabrück au avut urmări complexe. Ele pot fi însă, în esență, încadrate în câteva direcții : a) înfrângerea împăratului și a politicii sale de centralizare ; b) întărirea puterii principilor protestanți ; c) menținerea fărâmițării Germaniei ; d) Germania fărâmițată politiceste nu mai constituie o forță. Ca urmare a războiului, a scăzut potențialul ei uman și cel militar ; e) înfrângerea monarhiei de Habsburg a dus la stăvilirea expansiunii habsburgice înspre apus și concentrarea acesteia spre răsărit, lezând direct și țările române ; f) Hegemonia Franței în Europa ; g) slăbirea, în ansamblu, a sistemului politic al statelor feudale ; h) Izbucnirea unor puternice mișcări revoluționare în Europa (începuse revoluția din Anglia, în 1642, Franța cunoaște frondele).

Indicații metodice

Temă foarte complexă, *Războiul de 30 de ani* este una din lecțiile destul de greu de realizat la clasă, mai ales la clasa a VI-a. Ea constituie, de fapt, o sinteză și posibilitatea pentru profesor a unei recapitulări din lecțiile privind Reforma, Războiul țărănesc din Germania, Statele feudale absolutiste din Europa, Revoluția burgheză din Țările de Jos. Într-o măsură mai mare sau mai mică, în temă sînt cuprinse elemente înfălșurate la lecțiile amintite. De aceea, profesorul are posibilitatea să folosească mult clasa, bazîndu-se pe cunoștințele anterioare ale elevilor, pentru a stabili cauzele care au determinat izbucnirea războiului de 30 de ani.

La partea privind desfășurarea războiului, expunerea este metoda cea mai indicată, deoarece trebuie aduse elevilor elemente noi, în special evenimente. Dar în tot timpul lecției trebuie folosită activ harta Europei (hartă tematică luată de profesor cu elevii privind desfășurarea războiului de 30 de ani). Lecția necesită multe localizări la hartă.

Tot în timpul expunerii, profesorul poate folosi ca material ilustrativ, „Lecturi din izvoarele istoriei evului mediu“ și anume : după ce vorbește despre răscoala din Cehia, citește fragmentul „Începutul răscoalei din Cehia“ ; imediat ce a expus înfrângerea lui Wallenstein de la Lützen citește fragmentul „Lupta de la Lützen (16 noiembrie 1632)“ ; cînd va vorbi despre păcile din Westfalia, caracterul și urmările războiului, poate citi fragmentul „Suferințele maselor populare din Germania, în timpul războiului de 30 de ani“, pentru a arăta că, de fapt,

dezastrele războiului s-au răsfrînt dureros în primul rînd asupra maselor populare. Nu trebuie citite textele în întregime, deoarece sînt grele pentru clasa a VI-a, ci vor fi alese cu grijă cîteva pasagii potrivite pentru nivelul și posibilitățile de înțelegere a acestei clase.

În selecționarea textului, profesorul se poate orienta în funcție de specificul clasei la care predă.

INDICAȚII BIBLIOGRAFICE

- Francisc Pall, Camil Mureșan, *Lecturi din Izvoarele Istoriei evului mediu*, E.D.P., București, 1961, p. 267—271.
Ilie Grămadă, *Franța lui Richelieu și Mazarin*, București, 1971, p. 132—143 ; 207—238.

PETRU DEMETRU POPESCU